

Ion Sturza: „Modele economice de dezvoltare a Republicii Moldova”

prelegere publică ținută la 18 noiembrie 2013, în cadrul

Lecturilor Academice la Academia de Științe a Moldovei

Stimate domnule președinte!

Stimați domnilor academicieni!

Domnilor și doamnelor!

Recunosc că sunt surprins de numărul mare de participanți la această discuție. E adevărat că nu am ieșit, de mult timp, în fața unei asemenea audiențe și numeroase, dar și de calitate.

Deși întruniți sub genericul „Lecții Academice”, nu consider că aş prezenta o prelegere academică, deoarece nu am avut timp, nici tenacitate pentru pregătiri metodologice, dar nici pentru înarmare cu date statistice. Ceea ce voi prezenta sunt niște reflecții. În această dimineață, mi-a căzut calculatorul și, astfel, am fost nevoit să mă bazez doar pe memorie și să îmi fac niște notițe clasice, de mână. Atunci m-am gândit că e mai bine, câteodată, să te lase nevasta decât calculatorul, e și acesta un tribut pe care-l plătim progresului tehnologic.

Dacă aş încerca să prezint o prelegere extinsă, științifică, ar fi un plagiat, până la urmă. Sunt niște reflecții asupra stării economiei, în primul rând, axate pe realitățile din țara noastră, dar și pe experiența mea din economia reală. O experiență de 35 de ani – de la simplu funcționar sovietic până la conducător al uneia dintre cele mai mari companii din zona noastră – cu multe etape intermediare, diverse ca domenii de activitate, dar și extinse în foarte multe industrii, pe majoritatea continentelor.

Recent, am părăsit liga superioară a afacerilor, m-am retras din companii cu cifre de afaceri de zeci de miliarde de dolari și am revenit la un fond de investiții. Abia acum am putut și eu să-mi satisfac necesitatea de a lansa diverse proiecte investiționale, începând de la clasicele resursele minerale și energetice și terminând cu domeniul IT, afaceri online și alte lucruri care poate nu asigură astăzi bani, dar aduc satisfacție și experiența de care v-am vorbit.

Cea mai frecventă întrebare care mi se adresează, după aceea dacă revin în politică, despre care nu discutăm astăzi, e despre Patrie, unde e țara mea... Sunt un om al lumii și visez să stau, cel puțin, șapte zile într-un singur loc, dar **Patria mea este Republica Moldova, e satul Pârjolteni, Călărași. Și niciodată nu m-am gândit că poate fi altfel. Sunt țări de adopție, sunt țări unde faci investiții, unde îți place să-ți petreci vacanțele, dar Patria rămâne una...** Și, atunci când ai de parcurs drumuri lungi, ai și timp, în serile sau nopțile de iarnă, să te reculegi și să te gândești inclusiv la soarta propriei țări.

Întrebările care ne frământă pe noi sunt aparent simple. **Întrebarea de bază e care este interesul național al Republicii Moldova? Dar și întrebarea dacă e Uniunea Europeană un model optim de dezvoltare pentru țara noastră?** Este oare modelul economic al Uniunii Europene optim pentru țara noastră? Suntem un stat cu perspectivă sau un stat eșuat, sau o poveste de succes, mai nou, cum încercăm să ne convingem unii pe alții? De ce nu suntem competitivi? Sunt întrebări pe care eu mi le tot adresez...

De ce noi ca țară, ca națiune, ca elită, nu suntem competitivi? Nu atât pe plan extern, cât e vorba de *challenge*, de provocarea cu care se confruntă țara noastră: reforme sau modernizare, liberalism sau dictatură?..

Acestea și multe alte întrebări mă frământă, sunt sigur, și pe dumneavoastră. Fără a pretinde abordări academice, voi încerca să caut răspunsuri astăzi, în fața dumneavoastră. Nu înainte de a face un scurt istoric al activității mele și o mărturisire.

La sfârșitul lui octombrie, s-au împlinit 30 de ani de la prima și una dintre puținele mele prelegeri academice. La finele anului 1983, am avut ocazia să fac un raport științific pentru **Institutul de Economie al Sistemului Socialist Mondial** (Институт Экономики Социалистической Системы) al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice. În realizarea studiului, formal eram ghidat de academicianul Abalkin, neformal – de către doamna Nadejda Șișcan de la Universitatea de Stat din Moldova. Tema se numea „Categorii interes și contradicțiile ce apar între țările socialiste, în procesul de integrare socialistă și de repartizare a muncii”. Aceasta a fost prima încercare, tentativă, din punct de vedere științific, de a pune pe tapet noțiunea de interes.

Vă dați seama: în 1983, nu se discuta despre interesele separate ale unor țări, doar despre interesul comun al țărilor socialiste. Având acces la o bază de date statistice secrete și la rapoarte care veneau din țările socialiste, am încercat să demonstrez că totuși exista interesul fiecărei țări în parte în a-și dezvolta anumite sectoare economice. Spre exemplu, RDG vroia să-și dezvolte electronica, Bulgaria vroia să-și dezvolte industria chimică. Însă, în scurt timp, tema de cercetare a fost declarată confidențială și nu a mai fost accesibilă.

A doua oară, m-am ciocnit, la începutul anilor '90, cu noțiunea „categorie interes”, în programul lui Iavlinski „500 de zile”, o încercare extrem de naivă de a trece, în 500 de zile, de la socialism la capitalism și a păstra, astfel, într-o formă sau alta, Uniunea Sovietică, prin semnarea unui acord confederal.

După câțiva ani, întâlnindu-mă cu Iavlinski, mi-am dat seama cât de naivi am fost noi. Căutam să apărăm interesele republicilor unionale, dar, de fapt, erau interesele nomenclaturii comuniste de a prelua unilateral puterea, la nivel republican. **Unii dintre acei care au preluat guvernarea și astăzi sunt la putere...** Alții, mai iluminați, au părăsit această putere...

A treia oară, m-am confruntat cu „categoria interes”, în discuții serioase, câțiva ani, în cadrul lucrărilor Consiliului pentru Politică Externă al Uniunii Europene, din care fac parte. E o organizație cu abordări pragmatice care nu totdeauna împărtășește politica oficială a Uniunii Europene. În cadrul acesteia, am încercat să analizăm separat interesele țărilor membre ale Uniunii Europene, care tot mai mult și mai mult vin în contradicție cu politica comună, promovată de Uniunea Europeană.

Vreau să vă spun că, dacă luăm în considerație cele mai răspândite noțiuni din politica Uniunii Europene, cum ar fi integrarea, uniformizarea, uniunea politică, uniunea fiscală, coeziunea, nu ajungem să constatăm o mare diferență față de anul 1983.

Am să mă refer, pe parcurs, mai mult la situația creată în interiorul Uniunii Europene, pentru că **noi trebuie să ne întrebăm la ce UE vrem să aderăm; unde sunt interesele noastre și cum putem să le armonizăm cu cele comunitare...** Până la urmă, realitatea din Uniunea Europeană astăzi, mai mult sau mai puțin, înglobează și noțiuni, cum ar fi provincialismul, protecționismul, separatismul, nord, sud, est, vest și o mișcare destul de profundă antimigraționistă.

Este clar că integrarea economică a avansat foarte puternic în Uniunea Europeană. Se încearcă și integrarea politică, însă s-a uitat de un element foarte important: **identitatea națională și culturală**. Astfel, s-a intrat într-o contradicție profundă, speculată astăzi intens de către unele forțe politice din interiorul Uniunii Europene și aceasta se va manifesta și în alegerile pentru Parlamentul European. Deci, în continuare un obiectiv foarte important pentru Uniunea Europeană este **armonizarea intereselor statelor membre** și, bineînțeles, **încetarea dictatului statelor mari**.

Am făcut această introducere, prezentând respectivele trei exemple, pentru a trece la întrebarea principală, fundamentală pentru societatea noastră: **care este interesul național al Republicii Moldova? Este el compatibil cu cel european? Vom merge noi cu Europa în aceeași direcție sau în direcție opusă, până la urmă?**

Bineînțeles, atunci când vorbim despre integrarea europeană sau, mai bine zis, despre interesul Republicii Moldova pentru aceasta, nu putem pretinde că noi, moldovenii, avem interesul să fim țară dominantă în sens economic, militar sau o putere regională, sau că interesul nostru ar fi să devenim un furnizor de securitate sau de resurse pentru lumea întreagă. Noi, indiscutabil, nu putem miza să ajungem a fi un asemenea factor de putere.

Voi spune niște lucruri simple, cred eu: **interesul nostru este să construim o țară sigură, cu un nivel înalt de trai pentru cetățeni**. Deci, sunt două lucruri extrem de simple. **Acestea trebuie să devină și dominantă din gândirea clasei politice și cea a elitelor naționale, nu alte lucruri care sună frumos...**

Două lucruri simple: **țară prosperă pentru cetățeni și loc sigur de trai. Acesta este, din punctul meu de vedere, interesul național al Moldovei...** Și exact așa cetățeanul Republicii Moldova, moldovenii, în general, percep ce este Uniunea

Europeană. Cetățenii țării noastre, întrebați ce reprezintă pentru ei Uniunea Europeană, răspund: un loc de trai sigur și prosper. Atât... În rest, eu cred că pe cetățeni puțin îi interesează ce se întâmplă în țările Uniunii Europene în aspectele care vizează politica, securitatea internațională ș.a.m.d.

Deci, noi, în sensul acesta, **suntem perfect capabili să armonizăm interesul nostru național cu ceea ce se întâmplă, de fapt, în Uniunea Europeană.** Bineînțeles, pentru a atinge acest obiectiv, bunăstarea pentru cetățenii țării, este foarte important să răspundem și la întrebarea ce fel de economie sau ce fel de model economic ar fi preferabil să dezvoltăm în Republica Moldova.

Înainte să vorbesc despre modelul economic propriu-zis, vreau să abordez alte două subiecte. Astăzi o parte a societății consideră că Republica Moldova este un stat eșuat. Altă parte a societății, mai mică, e adevărat, crede că e o istorie de succes.

Vreau să vă spun că, **din punctul meu de vedere, Republica Moldova nu este nicidecum un stat eșuat.** Nicidecum! Statul își îndeplinește funcțiile de bază, administrative, cât și sociale. E adevărat că nu putem pretinde că o facem în deplină măsură, nici că suntem la nivelul statelor moderne în satisfacerea necesităților cetățenilor, dar totuși statul există și își exercită funcțiile de bază.

Ceea ce putem constata, cu tristețe, e că noi am eșuat în tranziția economică. Sistemul economic din Republica Moldova, nici pe departe, nu satisface necesitățile unui stat modern în administrarea bună și sigură a statului, nici în satisfacerea necesităților sociale.

Aici aș fi vrut să mă refer la unele probleme sau eșecuri fundamentale ale perioadei noastre de tranziție. Prima și cea mai gravă, fundamentală greșeală a noastră a fost că, la începutul anilor '90, **cu tot respectul pentru fruntașii țării noastre – care au adus schimbarea și au pus fundamentul statului nostru modern – ei au evitat să analizeze corect și coerent modelul de dezvoltare a Republicii Moldova.**

Dacă mai țineți minte, la începutul anilor '90, Moldova se confrunta cu două influențe diametral opuse, importate din exterior de către numeroasele misiuni de asistență tehnică – una anglo-saxonă, *libertariană*, venită pe filiera USAID din Statele Unite ale Americii și alta continentală – TACIS, venită pe filiera țărilor dezvoltate din Uniunea Europeană, un model mai statalist mai protecționist. **În cele din urmă, noi am inventat al treilea model, al nostru, moldovenesc, căruia i-aș spune: „Păstrați colhozurile!”...**

Greșelile noastre fundamentale, în această perioadă de tranziție, au fost următoarele:

1. În primul rând, **modalitatea de privatizare.** S-a dorit schimbarea rapidă a formei de proprietate și schimbarea structurii economiei naționale, în acest scop s-a decis să se recurgă la bonuri. Eu nu cred că cineva din sală a primit, la timpul respectiv, bonuri patrimoniale și astăzi beneficiază de rezultatul acestora. S-au găsit băieți

deștepți care au privatizat, la propriu, o parte dintre activele respective, prin fondurile de investiții, iar o altă parte dintre active, pur și simplu, a fost abandonată. Astfel, s-au distrus întreprinderile.

2. Al doilea element, care a marcat foarte mult evoluția noastră economică, a fost **reforma agrară**. Nu consider că noi, împărțind terenurile agricole sau renunțând la colhozuri, am făcut o greșală. **Greșală a fost mișcarea foarte lentă în reforma funciară. În anul 1993, a fost adoptat Codul funciar și abia în 1998 s-a împărțit pământul.** Pentru că nu mai rămăsese nimic, nici activele în agricultură și multe lucruri fuseseră compromise.

3. Al treilea eșec: **nu s-a creat infrastructura economiei de piață și, în primul rând, piața de capital.** Moldova este, cred, unica țară din Europa și una dintre puținele țări din lume, care nu are piață de capital. Noi toți suntem supărați pe bănci, supărați pe stat că nu sunt fonduri pentru dezvoltare. Dar fondurile pentru dezvoltare vin din piața de capital, nu din bănci, nu vin din fondurile bugetare!

4. Una dintre erorile mai recente este pierderea **totală a controlului asupra sistemului bancar al Republicii Moldova**, cu consecințe imediate destul de grave, care pot afecta țara noastră, în timpul apropiat.

Cred că totuși există un consens, atunci când vorbim despre ce îmi doresc atât elitele naționale, cât și cetățenii Republicii Moldova, cu referire la statul nostru. **Noi toți ne dorim să dezvoltăm un stat democratic, bazat pe respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, o economie de piață bazată pe proprietatea privată. Sunt lucruri pentru care există consens.**

Acuma aș fi vrut să mă refer la modelul economic propriu-zis, care reprezintă subiectul prelegerii mele. Bineînțeles, modelul economic în Republica Moldova trebuie relaționat cu sistemul capitalist. Eu nu sunt adeptul sau apologetul capitalismului sau al capitalului, deși cred că sunt, în carne și oase, o întruchipare a capitalistului, în anumite sensuri.

Trebuie să recunoaștem că sistemul în sine este foarte vulnerabil, a demonstrat, în timp, foarte multe vulnerabilități. Sistemul anglo-saxon sau cel al libertății totale a fost declanșatorul unei crize majore, la început, manifestată ca o criză bancară, financiară, apoi economică, după care a datoriilor suverane.

Criza americană sau anglo-saxonă, declanșată în Statele Unite ale Americii, până la urmă, este o criză profundă a elitelor, care, pe de o parte, nu au făcut față provocărilor economice, pe de altă parte, și-au manifestat disprețul față de morală...

Modelul continental al capitalismului sau modelul european este unul cu multă încărcătură socială, însă are vulnerabilitățile sale. Voi detalia un pic mai târziu, când mă voi referi la modelul economic din Uniunea Europeană.

În ce privește modelul capitalismului de stat, foarte mulți sunt extrem de încântați de China, văzând lucrurile la suprafață, nu însă și disproporția enormă, apărută, în

ultimii ani, în industria, în economia Chinei, bazată pe un stoc total de peste un trilion de dolari de credite compromise.

Eu sunt adeptul altui model economic, pe care l-aș numi „coșul de fum”, „coșul de fum de la fabrică”. Pentru că activitatea mea, de zeci de ani, în economie, este, în esență, cea a unui industriaș. Da, știu cum funcționează o piață de capital, inclusiv cea speculativă, am încercat și eu diferite elemente ale acesteia și, până la urmă, sincer vă spun, am pierdut și bani. Totuși timpul a demonstrat că valoarea adăugată apare atunci când combini trei elemente de bază: forța de muncă, uneltele și capitalul. Acolo apare plusvaloarea, nu într-o speculație la bursă sau într-un instrument financiar exotic.

Foarte succint, mă voi referi la cele mai răspândite modele economice pe care le cunoaștem și din care noi am putea prelua câte ceva.

Primul model este așa-numitul nou model liberal din Germania, cu un sector de producție foarte dezvoltat și orientat spre export. Bineînțeles, acest model este alimentat de o clasă de mijloc foarte dezvoltată, cu o formare profesională foarte bună. **A propoz, e un imperativ și pentru Republica Moldova: formarea profesională.**

Al doilea model, la care m-am referit ceva mai înainte – **modelul chinez** – este bazat, în mare măsură, pe investițiile de la stat, pe export și pe o birocratie foarte dezvoltată.

Alt model - specific pentru zona noastră - se încearcă a ne fi impus și nouă, este **modelul rusesc**, cu economia alimentată de cererea de la stat, cu suport bugetar și foarte dependent de conjunctura resurselor naturale. Acei care urmăresc situația economiei rusești își dau seama că **Rusia este într-un moment de mare impas. Dacă nu se vor liberaliza afacerile, nu va fi schimbată forma sau calitatea guvernării și nu se va merge spre inovație, economia Rusiei riscă să se prăbușească, în următorii ani.**

Modelul economic european, cel mai interesant pentru noi, cred că trebuie analizat cu mare atenție. Cum am spus deja, Europa este percepută de către toți - de cetățenii Moldovei, cât și cei din Africa, Asia - ca un loc sigur de trai cu un nivel înalt de viață.

Este adevărat că, în ultimii 20 de ani, **Europa a fost un furnizor de optimism și a schimbat lumea.** A schimbat, în primul rând, lumea în jurul său, Uniunea Sovietică, țările din Europa Est. A fost un furnizor de securitate, forțând pacea în Balcani, impunând multe standarde economice și sociale - în primul rând, prin parteneriatele de vecinătate - a declanșat multe reforme. Cuvintele-cheie pentru Uniunea Europeană - atunci când vorbim despre vecinii săi, inclusiv Republica Moldova - sunt „stabilitate”, „securitate” și „prosperitate”.

În lupta, de veacuri, dintre două sisteme geopolitice, țarii ruși, Stalin etc. au vrut să împingă granița lor cât mai aproape de Berlin. Și invers, europenii vor să

împingă granița cât mai aproape de Kaluga, ceea ce se întâmplă, de fapt, zilele acestea.

Vreau să vă spun că, din păcate, în ultimii ani, Europa nu mai este percepută, ca pe timpuri, ca un lider mondial, care ar salva, ar trage, ar traciona după sine. Europa are mari probleme de competitivitate, în virtutea crizei cu care se confruntă. Europa nici pe departe nu a ieșit din criză economică sau criza euro. **Problema fundamentală a UE este modelul economic.** Și acesta deja e un lucru înțeles aproape de toată lumea.

Modelul social al economiei europene e în impas. Vă dau doar câteva cifre: **Europa astăzi are 7% din populația lumii, iar producția sa internă brută constituie 25% din producția mondială. În schimb, Europa consumă 60% din beneficiile sociale ale lumii.** Și mai adaug o cifră: 47% din produsul intern brut al Uniunii Europene este produs de sectorul public. Deci, nu poate o economie cu asemenea indicatori să țină piept provocărilor globale de competitivitate. Prea greu este acest sector social, acest sector public pentru Europa, în comparație cu capacitatea de concurență a țărilor din Asia sau cu Statele Unite ale Americii.

Problema-cheie, cu care astăzi se confruntă Uniunea Europeană și ne vom confrunța și noi, în Moldova, este competitivitatea pe piața globală. Bineînțeles, acest model a funcționat ca un compromis politic sau, mai bine zis, așa s-a „cumpărat” în Europa, zeci de ani, pacea socială.

Atunci când țările nordice au redistribuit către sectorul social produsul intern brut, prin taxe foarte înalte, a fost un consens bazat, în foarte mare măsură, pe mentalitatea protestatară. În schimb, țările sudice - care nici nu pot administra bine taxele și impozitele, pentru că nu prea au ce să strângă - au intrat foarte adânc în datorii.

Astăzi, Europa are un stoc de datorii de 8,7 trilioane de dolari. Sunt țări în Uniunea Europeană, în zona de sud, cum ar fi Grecia, Spania, Italia, Cipru care niciodată nu își vor rambursa creditele, împrumuturile. Prin urmare, **pacea socială sau modelul social al Europei a devenit o mare problemă pentru continent, a fost plătită cu un preț foarte scump.**

Bineînțeles, ideea principală rămâne a fi convergența, coeziunea. Birocrații europeni și elitele politice vor vorbi în continuare despre transferurile sociale către periferii ș.a.m.d. Până la urmă, lucrurile se limitează, astăzi, în interiorul Uniunii Europene, la intervenționism, la tarife ridicate, subvenții din partea statului și la tot mai puțină și mai puțină piață liberă.

Au fost sau nu conștientizate aceste lucruri? Da. Încă în anul 2000, la Lisabona, a fost aprobat un plan extrem de ambițios, care se numea „Bazele celei mai dezvoltate și mai concurente economii”. Se preconizase să fie îndreptate în cercetare 3% din produsul intern brut al Europei. Astăzi rezultatele sunt extrem de modeste și se văd într-o cifră foarte simplă. În prezent, numărul de patente înregistrate în Europa este de 20% față de China sau 15% față de SUA. Adevărul e că, chiar dacă aloci bani și finanțezi, și planifici, inovațiile nu vin conform planului de la Bruxelles.

Poate Republica Moldova - întrebare deschisă pentru un auditoriu care se interesează de problemele economice - să-și permită să adopte acest model social? Părerea mea e că nu. Noi nu avem resurse naturale, care să ne aducă venituri. Noi nu avem o economie care ar fi competitivă, venituri pe care să le redistribuim, direcționându-le în proiecte sociale.

Dar aceasta nu înseamnă că trebuie să mergem în direcție opusă față de Europa. Cât timp ne vom îndrepta noi spre aceasta, vom începe să ne integrăm, nu virtual, ci sigur, eu cred că Europa își va schimba modelul economic.

Care e în prezent modelul economic al Republicii Moldova? Acesta este bazat pe consumul intern, alimentat dintr-o singură sursă – remitențele din exterior. Vă dau doar câteva cifre pe care cred că majoritatea dintre dumneavoastră le cunoașteți. Astăzi remitențele constituie 21% din produsul intern brut. În acest sens, pe cap de locuitor, suntem „campioni”, printre cinci țări în lume, nu cele mai dezvoltate. Până la sfârșitul anului, doar prin sistemul bancar în Republica Moldova vor veni 1,7 miliarde de dolari. Dacă luăm în calcul și ceilalți bani, care ajung în țară, pe alte căi, mai puțin ortodoxe, e vorba de peste 2 miliarde de dolari, pe care îi transferă migranții noștri, moldovenii care lucrează peste hotare.

Vreau să vă atrag atenția la trei cifre, extrem de alarmante, care vizează structura remitențelor: 36,4% din acestea sunt efectuate în ruble rusești, doi ani în urmă, erau 9% și ceva, 30% – în dolari, 33% – în euro. Deci, este clar de unde vin aceste remitențe.

Mai mult decât atât, sistemul respectiv e foarte fragil și extrem de periculos pentru că, în orice moment, într-o formă sau alta, poate fi răsturnat. Aceasta s-a văzut, în 2009, când oamenii s-au speriat de criza din lume care, de fapt, nu avea nimic comun cu țara noastră.

Republica Moldova nu este cuplată la economia mondială și, de aceea, afirmația că a avut de suferit din cauza crizei globale e doar o speculație. A fost un efect psihologic. Oamenii au încetat să consume ca mai înainte și să trimită bani în țară, au început să economisească. Scăderea volumului remitențelor a fost de 9%. Creșterea acestora din anul curent e doar o revenire la situația din 2009.

Acuma este evident că noi nu putem să ne permitem să depindem de acești doi factori – remitențele și agricultura, dacă va ploua sau nu va ploua... Că, dacă nu plouă, avem o altă mare problemă: dezvoltarea economică sau veniturile la buget.

Mai sunt câteva cifre care trebuie analizate foarte atent. Economia tenebră constituie circa 18% din produsul intern brut. Dacă adăugăm remitențele, 21%, avem cifra de 40% din PIB, bani care nu se află sub controlul statului și sunt expuse influenței diverșilor factori... 70% din veniturile bugetare sunt asigurate din comerțul exterior. 18% din veniturile bugetare ni le asigură granturile și ajutoarele așa-numiților parteneri de dezvoltare. Deci, trebuie să recunoaștem că economia Republicii

Moldova nici pe jumătate nu este responsabilă, să spunem așa, de acoperirea cheltuielilor statului.

Care ar fi modelul economic optim pentru Republica Moldova? Aici urmează răspunsul la întrebarea principală a întâlnirii noastre de astăzi. Părerea mea este că **noi trebuie să trecem de la modelul economic bazat pe consum la modelul economic bazat pe ofertă.**

Să nu credem că suntem o putere economică și, dacă vom dezvolta oferta, vom distorsiona economia globală. Chiar dacă vom realiza visul elitelor comuniste, din anii '80, să avem un milion de tone de struguri, un milion de tone de mere și un milion de tone de roșii, cereale mai multe, vreo două milioane, noi nu vom distorsiona piețele globale.

Vreau să vă spun că **pentru orice în lumea aceasta se găsește cumpărător**, absolut pentru orice, chiar cu compromisuri la calitate și, câteodată, cu compromisuri la sinecostul mărfurilor.

Adevărul e că noi trebuie să avem viziune asupra piețelor, asupra identificării acestora. Astăzi piețele sunt globale. **Să nu ne facem nicio iluzie că vom penetra piața europeană, imediat după liberalizarea comerțului sau aderarea la Zona de Comerț Liber.** Efectul va fi invers: **noi vom deschide economia țării noastre, Europa o va închide...**

Pentru că modelul economic european astăzi este orientat spre export, nu spre import. Europa nu stimulează consumul în granițele sale. Este urmat modelul german, ei țin foarte jos salariile, stimulează economiile și pompează totul la export, dar aceasta e o temă separată, care vizează distorsionarea economiei globale, o putem discuta la Institutul de Economie. **Noi ne deschidem economia, e un lucru pozitiv pentru consumatorii din Republica Moldova, dar, totodată, o mare provocare pentru economia țării, pentru producători.**

Deci, **pentru noi este important să dezvoltăm oferta la orice și oriunde.** Piețele noastre sunt piețe emergente. Prima piață, care îmi vine în minte - pentru că până acolo se duce imaginația unui producător din Moldova - e cea din Kaluga.

În realitate, vorbim despre o piață globală, vorbim despre piața emergentă, vorbim de China, vorbim de Asia Centrală, vorbim de Africa. Nu trebuie să ne fie teamă să luăm în considerație și spațiul de peste Prut, există și acolo o piață pentru produsele moldovenești. Este o mare provocare pentru economie și pentru oamenii de afaceri din Republica Moldova. Din păcate, constatăm că **guvernarea corporatistă și nivelul de pregătire profesională a businessului din Republica Moldova, destul de primitiv și limitat în aspirațiile sale, nu permit schimbarea radicală a situației.** Deci, avem nevoie de piețe emergente, unde se va găsi desfacere pentru orice producem noi.

Trebuie să fim atenți la două lucruri foarte importante. Primul e legat de calitate, deși nu cred că acesta e la fel de important, ca cel de al doilea, legat de costuri. Aici ne confruntăm cu principala provocare. Noi nu avem resurse, nu putem controla costurile la resursele energetice, la materiile prime. Un alt element principal, indiscutabil, este costul forței de muncă, productivitatea muncii. În ce privește productivitatea muncii, aici cred că, de cinci-opt ori, stăm mai prost decât țările dezvoltate.

În plus, din propria experiență, vreau să vă spun că **în Republica Moldova, din păcate, forța de muncă nu numai că nu este calificată, ea nici măcar nu există.** Astăzi este o mare iluzie că, în Republica Moldova, se vor putea construi linii de asamblare cu mii de angajați ș.a.m.d., care propriu-zis nici nu sunt.

Deci, problema fundamentală, atunci când vorbim de forța de muncă, este să avem o forță de muncă educată, calificată, care ar avea și productivitate. Nu trebuie să ne sperie salariile, cât să ne preocupe productivitatea, adică cât produce această forță de muncă.

Bineînțeles că trebuie să producem inovațional și să realizăm că suntem în era digitală, nu în cea a motoarelor cu aburi.

În acest context, foarte pe scurt despre reforme sau modernizare, însă după o mică abatere de la temă. Anul trecut, am vizitat împreună cu colegii mei Silicon Valley pentru a vedea din interior ce se întâmplă în acel miracol, făcusem și un mic articol pentru ziarele economice din Republica Moldova la tema dată.

Vroiam să vizităm incubatoarele de afaceri, însă nu am găsit niciunul, doar acceleratoare. Și îi întreb pe americani care este diferența între incubator și accelerator. Ei spun: „Nu e nicio diferență. Noi, pur și simplu, am compromis, la un moment dat, ideea de incubator și, de aceea, am redenumit în accelerator același fenomen”.

Exact aceasta putem spune și noi: **am compromis ideea de reformă, hai să o numim modernizare.** Oricum am numi-o, **trebuie să facem câteva lucruri fundamentale pentru această țară, ca să o mișcăm înainte atât economic, cât și social.**

Foarte pe scurt, doar punctat:

1. Avem nevoie de reformă politică. Nu putem să trăim prosper, într-o țară care are o Constituție cu multe lacune și care ne va trage dintr-o criză politică în alta. Vrem să avem țară parlamentară, prezidențială? Vrem să avem alte forme de guvernare? Aceasta este alegerea societății. Dar trebuie să fixăm niște lucruri fundamentale în sistemul politic al Republicii Moldova.

2. Avem nevoie de o reformă administrativă serioasă, la nivel central. Noi avem un sistem, pe care l-am moștenit de la *sovnarhoz*, cu ministere, departamente în care fiecare ministru se ocupă de administrarea proprietății de stat și nicidecum de politici

în domeniul respectiv. Noi nu am separat politica, fie ea și ramurală, de funcțiile de control și cele de administrare a proprietății.

3. Alt lucru pe care țara are nevoie să-l facă, bineînțeles, este **reforma teritorial-administrativă**. Ceea ce s-a realizat în 1999 a fost un pas absolut corect. Avem nevoie de structuri teritoriale mari, viabile din punct de vedere economic. Astăzi se impune descentralizarea. Eu înțeleg foarte bine dorințele primarilor, însă, cât timp avem raioane, nu se va soluționa problema autonomiei teritoriale. Acestea sunt mici și foarte dependente în continuare de guvern.

De ce avem noi nevoie, în primul rând, astăzi, în Republica Moldova, din punct de vedere economic?

1. Aș începe cu o categorie noneconomică. **Avem nevoie de pace și stabilitate, de o perioadă, de cel puțin, patru ani sau mai bine de două cicluri electorale**, în care să existe consens și motivare pentru toată națiunea de a face ceva pentru țară.

2. **Avem nevoie de capital.**

3. **Avem nevoie de tehnologie.**

4. **Și avem nevoie să deschidem real țara.**

Nu ne putem permite luxul să fim deschiși declarativ, iar în realitate – o țară închisă, care nu prezintă niciun interes pentru acei care au capital, nici pentru acei care au tehnologie. Bineînțeles, deschiderea țării înseamnă, în primul rând, condiții previzibile pentru investitori și respectarea noțiunii de lege.

O observație de ordin general. **Lozinca „Moldova fără sărăcie” este perfectă. Problema majoră a Republicii Moldova este sărăcia, asta o știm cu toții. Dar sărăcia nu e în Piața Marii Adunări Naționale. Sărăcia este în satele moldovenești.**

Economiștii vor afirma că cea mai cunoscută teorie de depășire a sărăciei unei țări este industrializarea rapidă a acestora și dezvoltarea sectorului de servicii.

Vreau să îi contrazic. Eu consider că depășirea sărăciei nu se face prin construirea a zece fabrici de asamblare a cipurilor sau a unor instalații electronice care vor asigura explozia produsului intern brut. Depășirea sărăciei se face prin dezvoltarea economiei, în fiecare sat, în fiecare centru raional din Republica Moldova.

Noi nu trebuie să abandonăm ideea că **sectorul-cheie al țării noastre e cel agrar, inclusiv pentru depășirea sărăciei**. Numai că avem nevoie de o agricultură modernă. Slavă Domnului, în ultimii 10 ani, lumea a început să consume și să mănânce. Și astăzi, pe plan global, este extrem de profitabil să faci agricultură. Natura ne oferă nouă această posibilitate. Suntem localizați într-o zonă geografică perfectă și avem oportunitatea să dezvoltăm o agricultură orientată spre piețele externe.

Deci, să nu trăim doar cu ideea că vom deschide zone libere, că vom face industrializare, că vom dezvolta sectorul de servicii. Să nu abandonăm ideea de a avea un sector agrar dezvoltat, care, la rândul său, va genera foarte multă activitate economică. Și, astfel, vom depăși faza de sărăcie, nicidecum prin credite și granturi de la partenerii de dezvoltare.

Pentru economiști: **dezvoltarea unei țări nu poate fi privită doar prin prisma categoriilor economice.** Greșeala fundamentală, pe care am făcut-o eu și echipa guvernamentală, în 1999, a fost că noi am gândit doar prin categorii economice: produs intern brut, locuri de muncă, export, stabilitate macroeconomică.

Noi nu am văzut că, de fapt, dezvoltarea înseamnă cu mult mai mult. Și **dezvoltarea, în primul rând, înseamnă investiție în om:** sănătate, învățământ, calitate a vieții. Și atunci când voi, dragi economiști, operați cu acești termeni economici – produs intern brut, export, macroeconomie, cont curent ș.a.m.d. – nu uitați de valorile morale. Aș spune chiar mai mult, de valorile legate de apartenența noastră la lumea creștină.

Să nu uităm sub nicio formă de calitate a instituțiilor statului nostru. **Doar prin convergența între noțiunile economice și cele noneconomice, putem găsi formula de dezvoltare optimă pentru statul nostru...**

Este Uniunea Europeană, în acest sens, o opțiune pentru noi? Da. Chiar dacă, la un moment dat, va trebui să mergem pe contrasens cu tendințele actuale din UE. Sunt convins, ca cetățean european, că acestea se vor schimba și în UE.

Modelul economic, ca să concluzionăm, pentru noi este unul ambițios, bazat nu pe consum, dar pe ofertă. **Avem nevoie de convergența aceasta între dezvoltarea economică și dezvoltarea socială.** Orice guvern, orice guvernare trebuie să aibă un singur scop: să facă viața omului mai bună. Altceva nu contează.

Avem nevoie de modernizarea statului moldovenesc, cum am mai spus. Dar **provocarea numărul unu este să schimbăm lucrurile nu la nivel material, ci să schimbăm mentalul elitelor moldovenești.**

Mulțumesc.

Gheorghe Duca, președintele Academiei de Științe a Moldovei:

– **Domnule Ion Sturza, vă mulțumesc pentru prestanță, pentru viziune asupra dezvoltării economiei, eu cred, foarte și foarte bine argumentată. Dumneavoastră, având background-ul experienței proprii, fiind politician, prim-ministru și om de afaceri, ați reușit să înțelegeți cum ar trebui să se dezvolte o societate, în general, inclusiv a noastră.**

Aveți perfectă dreptate că trebuie să dezvoltăm o economie bazată pe ofertă, atunci când vor veni cei care ar putea să realizeze această idee. Noi, în Strategia de cercetare-inovare până în 2020, promovăm paradigma dezvoltării unei societăți bazată pe cunoaștere, pe comunitatea universitară, în frunte cu

Academia de Studii Economice. Deci, cunoașterea prevede investiția în om prin educație, prin cercetare, prin inovare. Eu aș vrea să vă întreb cum priviți, în Republica Moldova, această dezvoltare a unei societăți bazată pe cunoaștere, unde investițiile ar fi cum ați spus, în om.

Uniunea Europeană a avut paradigme. Multe țări au avut astfel de paradigme în evoluția dezvoltării. Aveți perfectă dreptate, astăzi Uniunea Europeană promovează un model de dezvoltare a competitivității, având o societate dezvoltată, bazată pe cunoaștere.

Noi nu avem o țară care se bazează pe cunoaștere. Cunoașterea la noi degradează. Cunoașterea este produsul cercetării și are foarte mare importanță pentru educație. S-a pus în discuție acum Codul educației. Pregătim împreună cu Ministerul Educației modificarea Codului cu privire la știință și inovare.

Cum vedeți dumneavoastră, în Republica Moldova, dezvoltarea unei societăți bazate pe cunoaștere?

– Practica unor țări sau a unor regiuni din acestea arată că, **atunci când vorbim de modernizarea unui stat, sunt trei elemente foarte importante: știința (știința fundamentală), componenta academică (sau universitățile) și elementul de inovație, în mare măsură, legat de sectorul real al economiei. Mai putem adăuga, cred, și așa-numitul sector participativ.**

Niciunul dintre aceste elemente nu poate funcționa autonom. Inovațiile nu pot să apară într-o societate unde nu există tradiția unei științe fundamentale, nici elemente ale ei. Sistemul academic, universitățile puternice nu pot să nu aibă sprijinul științei fundamentale și a sectorului real al economiei. Deci, trebuie creat un ecosistem.

Acest lucru e foarte greu de realizat. Inclusiv din simplul motiv că noi rămânem ambițioși și foarte corporativi. Universitățile vor o parte din partea de știință. Știința nu vrea să dea o parte din Academia de Științe sau invers. Aici cred că trebuie să ajungem la un consens în a folosi cât mai bine resursele.

Este o situație absolut unicală pentru știința din Republica Moldova. Oferta pentru aceasta din partea Uniunii Europene e enormă. Europa a înțeles că deja nu mai are posibilitate să utilizeze sau să exploateze doar resursele din interiorul său.

Europenii sunt lenoși, europenii sunt îmbătrâniți, europenii sunt lipsiți de orice imaginație și de dorință de a munci. Astfel, ei vor, prin toate modalitățile, să absoarbă creieri, talente, idei, inclusiv din țările periferice, din vecinătăți. De aceea, toate granturile, toate programele științifice din Uniunea Europeană sunt deschise pentru aplicare, inclusiv în Republica Moldova.

Vă încurajez să participați la acest proces.

Ambasadorul României, Marius Lazurca:

– Domnule prim-ministru, domnule președinte, doamnelor și domnilor, mă consider, ca, probabil, mulți dintre cei din această sală, privilegiat să iau parte la eveniment. Aș avea, cel puțin, două întrebări. Sigur, multe îmi vin în minte, dar mă rezum la două.

În tabloul diverselor modele economice, pe care le-ați creionat, ați părut că vă distanțați, critic, pe de o parte, și de modelul rusesc, și de modelul european. Întrebarea, sigur, naturală, care îmi vine în minte, este unde recomandați Republicii Moldova să se plaseze? Fiindcă suntem cu câteva zile înainte de Vilnius și e o întrebare pe care o găsesc, așadar, firească.

În al doilea rând, ați evocat, și în mai multe rânduri, în intervenția dumneavoastră, nevoia de reformă a elitelor politice din Republica Moldova. Dacă ați putea elabora puțin pe această temă. Mulțumesc.

– Eu nu am vrut să mă refer foarte mult la aspectele politice. A fost una dintre înțelegerile cu conducerea Academiei de Științe, ca să nu creăm tensiuni în plus. Însă voi aborda totuși două aspecte.

Unu: **eu nu cred că noi astăzi suntem capabili, pe interior, să inițiem un proces fundamental de schimbare. Trebuie să fim asistați din exterior.** Nu vreau să mă refer la istoria noastră comună, românească, începând cu sec. XIX.

Aceasta nu înseamnă că cineva va veni și ne va face un fel de guvernare. Dar sunt profund convins: cu cât se va apropia mai mult Moldova de Uniunea Europeană, cu atât mai mare va fi presiunea țărilor dezvoltate, inclusiv din interesul egoist de a avea stabilitate și securitate aici, de a ne schimba.

Doi: am tot respectul față de opoziție și consider că **Republica Moldova, țară săracă, în esență, are nevoie de o stângă puternică, de un partid de stânga puternic** (ce ar reprezenta oamenii), care a profitat mai puțin de tranziție și nu de unul care astăzi și-a adjudecat rolul de apărător al stângii din Republica Moldova.

Mai mult ca atât, anume acest partid se face vinovat de divizarea etnică a țării noastre după criteriul „ai noștri” și „ai voștri”. **Noi avem nevoie de un partid de stânga.** S-a ratat, pe parcursul anilor trecuți, crearea unei asemenea formațiuni, nu similare celui care astăzi pretinde a fi de stânga, dar nu mai are nici lideri credibili, nici capacitatea de a conduce masa de oameni, care se consideră adepți ai conceptului social-democrat. **S-a produs o ruptură enormă între acei care astăzi bat tobele, cântă în fluier și oamenii care au anumite viziuni.** De aceea, **eu nu aș fi vrut ca ei să ne hotărască soarta, în următorii ani.** Și aici am încheiat discuția la subiectul legat de politică.

Acum, în legătură cu modelul economic european și moldovenesc. Situația cu modelul rusesc e clară. Nu am nicio problemă în sensul respectiv. Rușii sunt cei care trebuie să decidă asupra modelului lor economic: să consume în continuare petrolul și

gazul, pentru reînarmare, globalizare și joc geostrategic sau să-și construiască o economie mobilă, bazată pe inovații.

Nu văd, pe termen mediu și lung, o contradicție între ceea ce am considerat model de urmat de către Moldova și modelul economic european. **Eu consider că Europa va face o tranziție, în timpul apropiat, de la modelul social la un model economic mai competitiv.** Astfel, nu văd nicio contradicție, în acest sens, între ceea ce trebuie să facă Republica Moldova și va face, în timp, Europa.

Roman Chircă, directorul Agenției pentru Inovare:

– **Stimate domnule prim-ministru, eu aș avea mai multe întrebări, dar mă limitez la trei.**

Prima. Ați menționat trecerea de la economia de consum la economia bazată pe ofertă. În condițiile în care Republica Moldova este o țară net importatoare, cu cel mai jos nivel de investiții pe cap de locuitor, care ar fi sursele de investiții pentru generarea acestei oferte?

Doi. Ceea ce ține de incubatoare și acceleratoare, sunt etape distincte, dar totuși, din experiența dumneavoastră, în ce măsură sunt eficiente incubatoarele, parcurile sau afacerile inovaționale? În condiții controlate, cum ar fi astfel de incubatoare?

Și trei. Într-un context mai specific, cel al descentralizării, al autonomiei locale, nu credeți că, în condițiile Republicii Moldova, riscăm să creăm feudali și monștri regionali, atunci când se oferă competențe?

– **În anul 1999, mi-am dorit feudali regionali și i-am încurajat să apară. Pentru că vroiam protestele învățătorilor, medicilor să nu aibă loc în Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău, dar în piețele din județe și ei să le răspundă protestatarilor. Când transferi niște împuterniciri, transferi și unele responsabilități. Și exact lucrul acesta s-a întâmplat. Trebuie să avem încredere în autonomie și în capacitatea oamenilor de a se autoorganiza, la nivel local.**

Noi avem o problemă foarte sensibilă: relația cu minoritățile naționale. Vă dau exemplul Taracliei. Înaintașii noștri, fruntașii revoluționari, impuneau ideea că Taraclia trebuie neapărat inclusă în Găgăuzia, în alt raion ș.a.m.d.

Eu am avut o întâlnire cu bulgarii din Taraclia, care au venit și au spus: „Noi, istoric, de două sute și ceva de ani, stăm aici, avem un sistem social al nostru, ne autoorganizăm etc. Nu creați o problemă în plus”.

Am impus ideea și colegii mei din Guvern și Parlament au acceptat că trebuia să facem structuri mari teritoriale, dar să asigurăm și posibilitatea unei autonomii administrative neformale. Deci, nu trebuie să creăm probleme acolo unde acestea nu sunt. **Trebuie să avem încredere în capacitatea oamenilor de a se autoorganiza.**

Astăzi pe unii îi sperie anume frica pierderii controlului, în campania electorală, asupra teritoriilor.

Acum revin la inovații și incubatoare, cu un răspuns foarte tehnic. După ce am examinat minuțios Silicon Valley, vizitând foarte multe acceleratoare, incubatoare, le numiți cum vreți, am ajuns la o singură concluzie: **noi putem să incubăm și să accelerăm orice**, însă va fi numai o irosire de bani, dacă nu vom cupla start-up-urile sau ideile, inovațiile din aceste incubatoare cu piața pe care ideile în cauză pot fi maturizate. Altfel, nu se va întâmpla nimic.

De aceea, în incubatorul de afaceri, pe care l-am lansat, zilele trecute, la Cluj, ne bazăm pe corespondența cu Silicon Valley, cu incubatoarele de la ei. Pentru că acolo este vitrina și se întâlnește inovația cu banii, în domeniul IT. Aceasta este important, nu scopul în sine să avem cât mai mulți rezidenți la incubator.

Cum valorificăm ideea incubatorului și o unim cu ciclurile de finanțare? Cunoașteți că orice inovație are, cel puțin, trei cicluri de finanțare. Primul: investiția de jumătate de milion (în o sută din o sută unu cazuri banii se pierd). Al doilea: 5 milioane. Și al treilea: 20 de milioane. Aici e cheia succesului, e oferta.

Bineînțeles, oferta trebuie să fie bazată pe un produs fizic, fie că este o unealtă, un produs agricol sau chiar un soft. Noi avem nevoie de resurse și, cum am mai spus, de finanțare.

Pe de o parte, **avem un grad destul de înalt de economii interne, datorat tot gasterbaiterilor.** Sunteți de acord aici, cred. **Sistemul financiar, băncile au un surplus de lichiditate care ar fi de invidiat de oricine. Dar cum să facem ca banii aceștia să nu stea în depozite, neîncadrați, propriu-zis, în nimic?** Aici mă refer la instrumente financiare, cum ar fi piața de capital.

În același timp, trebuie să recunoaștem că astăzi se dă o luptă globală pentru investitori. Nu investitorii se luptă pentru a pune banii undeva. Nu. Prin urmare, trebuie să facem astfel încât țara să fie atractivă pentru investitori, să fie o țară deschisă, unde domină legea și politicile guvernamentale sunt predictibile.

Interlocutorul nu s-a prezentat:

– **Stimate domnule Sturza, dumneavoastră foarte clar ați vorbit despre evoluția intereselor, în etape. Dacă interesele persoanelor, care stau la guvernare, coincid cu interesele de dezvoltare a țării, țara ar trebui să se progreseze. Dumneavoastră, când ați fost la guvernare, au coincis aceste interese sau nu? Aceasta a fost prima întrebare.**

Și a doua. Ați vorbit despre resursele naturale, că nu le avem. Noi le avem – pământul. Dar atunci când statul era proprietar al pământului, renta se ducea la stat. Acuma acesta este privat și renta nu ajunge la țăran. Undeva e între stat și între țăran. Țăranul nu a devenit bogat, având aceste resurse. Unde este renta? Și dacă aveți vreun model eficient de a folosi aceste resurse? Mulțumesc.

– În ceea ce privește renta naturală, în condițiile de concurență, când agricultura necesită subvenționare de la stat, o rentă funciară ar fi din cale afară. Eu fac agricultura, direct sau indirect, aceasta, în Republica Moldova, este profitabilă, cu excepție în unii ani.

Noi s-ar putea să avem surprize la resurse naturale. Odată cu dezvoltarea tehnologiilor moderne de explorare, **urmează să avem răbdare și să fim un pic mai rezervați, atunci când devenim trompetele intereselor economice ale țărilor care nu ne vor binele, nici independența, inclusiv energetică.**

Legat de interesele personale. Omul este o ființă biologică, nu poți să negi acest lucru. Nu e o mașină ca să-l programezi. Fiecare are și interese personale, și de grup, și nănași, și cumetri etc. Întotdeauna va exista un antagonism între instinctele noastre biologice și necesitățile societății. De aici apar și multiplele probleme. **Noi nu trebuie să derapăm spre ceea ce se numește concubinaj între interesele noastre private și interesele societății, adică înspre oligarhie, în detrimentul intereselor publice.**

Grigore Belostecinic, rectorul Academiei de Studii Economice:

– Am o întrebare către Ion Sturza, om de afaceri. La ASEM, am lansat, pentru prima dată, în Republica Moldova, Săptămâna Mondială a Antreprenoriatului, care, de mulți ani, se marchează în toată lumea. Am ajuns și noi să lansăm această idee care are drept scop promovarea spiritului antreprenorial.

Vreau să vă întreb de ce nu avem, în Republica Moldova, o cultură antreprenorială dezvoltată și de ce nu se prea avântă cetățenii Republicii Moldova în afaceri, în viziunea dumneavoastră? Pentru că oamenii sunt cei care trebuie să facă totul, inclusiv să dezvolte sectorul real al economiei. Întrebarea mea se încadrează în contextul Săptămânii Mondiale a Tineretului.

– Eu nu consider că economia este o știință. Și nu consider că antreprenoriatul se poate învăța la școală.

– **Sigur că nu. De aceea și v-am întrebat.**

– Nu vă supărați, domnilor economiști, și eu sunt economist, cel puțin, în formarea mea profesională. Deci, **economia nu este o știință. Este, mai degrabă, o percepție, o stare de spirit.** Când vorbim despre modele, formule, de tot felul etc., decizii economice sau, în general, decizii ale unui individ, acestea sunt mâenate de doi factori: spaima și euforia.

Atunci când există euforie, cumpărăm, facem, dezvoltăm. Când ne ia spaima, indiferent de condiții, vindem, lichidăm, punem în beci etc. Prin urmare, vorbim, mai degrabă, despre niște noțiuni psihologice decât economice.

Așa e și cu antreprenoriatul. Mulți încearcă să-l învețe la școală. Nu se reușește. **Antreprenorii sunt o specie extrem de rară.** Numeric vorbind, **antreprenorul e**

unul la un milion, se naște o dată într-o sută de ani și acela se numește Steve Jobs. În rest, toți sunt meseriași. Însă toți vor să fie antreprenori. Să fim meseriași, antreprenorul e dat de la Dumnezeu.

Doi: **toți caută cheia succesului.** Cea mai frecventă întrebare, pe care mi-o pun tinerii, inclusiv studenții, se referă la formula miraculoasă, care îți permite să devii bogat și frumos. Nu există nicio formulă miraculoasă. Există muncă și 10% de noroc. De aceea, în primul rând, trebuie să avem o profesie bună și să muncim serios. Pentru aceasta, avem nevoie de cultură generală, dar și fizică. Atunci va veni și succesul, inclusiv antreprenorial.

Gheorghe Duca, președintele Academiei de Științe a Moldovei:

– **Eu stau și mă gândesc la ceea ce ați spus dumneavoastră, undeva aveți dreptate. Acest lucru se referă și la savanți. Toți vor să devină savanți, dar, în realitate, nu toți sunt. Toți vor să devină cercetători, dar nu fiecare este.**

Problema e că cel care face antreprenoriat, trebuie să fie liber, să nu i se pună obstacole. Dumneavoastră ați vorbit despre liberalism în creație, dacă nu există un grad de libertate, nu există nici creație adevărată. Eu cred că și în antreprenoriat e același lucru. Un antreprenor adevărat este un creator.

Academicianul Ion Tighineanu:

– **Onorată asistență, recent am revenit din Japonia, unde am mers la o conferință internațională, cu peste o mie de participanți din circa o sută de țări. La deschidere, a fost prezent prim-ministrul și câțiva miniștri ai Japoniei. Vreau să menționez că s-au discutat perspectivele de dezvoltare a cercetării și impactul asupra dezvoltării economice, în sec. XXI.**

Au fost mai multe discuții referitor la țările de succes, dar și despre drumul parcurs și perspectivele de dezvoltare a Japoniei. Desigur, mai în toate discuțiile, s-a menționat că succesul Japoniei, tradițional, se bazează pe tehnologiile avansate.

Dar a fost poate și o mică descoperire că pe primul plan se plasează responsabilitatea socială. Și s-a menționat că, în Japonia, la toate nivelurile, există o responsabilitate socială demnă de urmat, de la simplul cetățean până la conducătorii țării. Nu vă adresez o întrebare, dar dumneavoastră comentați, vă rog.

– **Sintagma-cheie întâlnită astăzi în toate corporațiile, companiile, cât de cât de succes, este „responsabilitate socială”. Și nu e un tribut plătit modei. Oamenii de afaceri responsabili au înțeles sau înțeleg că producerea în sine nu are sens, dacă nu este făcută în condiții de responsabilitate socială. Oamenii au nevoie de produse pe care pot să le consume la prețuri rezonabile, spre exemplu, telefoane mobile ieftine pentru țările sărace sau alte lucruri.**

Pe de altă parte, există responsabilitatea față de angajați și față de comunitățile în care se dezvoltă afacerile. Orice companie are un comportament de responsabilitate socială foarte dezvoltată. E o educație care vine în timp. Este nelipsită și responsabilitatea socială a antreprenorului, de obicei, realizată prin fundații de familie și așa mai departe. E o cultură, din păcate, nu prea cunoscută, nici practică, în Republica Moldova.

Atunci când am început să dezvoltăm fundația noastră de familie, am crezut că se va produce o schimbare, similară celei din România. Mulți oameni de succes au început să se întrecă unii pe alții în programe sociale, pentru a-și face și PR. De această situație au beneficiat studenții, oamenii de știință etc. **Responsabilitatea socială a businessului e o realitate înrădăcinată în lume, mai puțin însă în Republica Moldova.**

Problema e că – a propoz, acest lucru a fost menționat și de Banca Mondială în ultimul raport – calitatea managementului sau a guvernării, calitatea businessului, în Republica Moldova, este extrem de slabă. Noi nu am avut dorința de a ne extinde orizonturile profesionale, de a încerca să utilizăm experiența internațională în managementul companiilor. Noi nu am avut curajul să ieșim din Moldova. Avem foarte puține companii moldovenești cu extensie internațională. Avem foarte puțini antreprenori moldoveni de succes în alte zone ale globului pământesc. Pentru că am fost satisfăcuți și ne-am complăcut în ceea ce facem noi aici, în Republica Moldova.

Interlocutorul nu s-a prezentat:

– **Domnule prim-ministru, profit de posibilitatea de a vă adresa întrebări, mă rezum la două. Nu înainte să vă zic că nu prea sunt de acord cu două teze ale dumneavoastră.**

Una: că economia nu este știință. Probabil, am putea face o excursie în economie, în teoria economică, dar e o altă temă de discuție.

Și al doilea lucru cu care aș zice că nu sunt de acord. Sigur, oamenii de afaceri se nasc. Dar, din câte cunosc eu, oamenii prosperi de afaceri, o dată în 3-5 ani de zile, în toate țările, pe care le cunosc și în care am fost, fac diferite stagieri și perfecționări. Bănuiesc că lucrul acesta nu este chiar întâmplător.

Urmează întrebările. Prima. Cred că dumneavoastră aveți perfectă dreptate că societatea va prospera, în măsura în care va avea un potențial intelectual sau educat, să zic eu, consistent, sunt de acord. Acuma, dacă aveți cumva vreo recomandare, ce ar trebui să facă țara care se numește Republica Moldova, ca să avanseze în educație, începând de la grădiniță și terminând cu școala universitară, inclusiv antreprenorială? Lăsăm la o parte specializările. Putem vorbi de biologie, de chimie, de care domeniu doriți, dar mă interesează ce ar trebui să facem noi, ca să schimbăm situația în sistemul acesta de educație, care, după părerea mea, evident modestă, a degradat la nivel catastrofal.

Și a doua întrebare. Se știe, tot din teorie, că economia prosperă, dacă e în stare să asigure un raport între investiție și consum. Cam 70% din venitul mediu al unui cetățean merge pentru consumul de produse alimentare, indispensabile existenței. Și atunci nu știu cum putem asigura partea a doua, investițiile. Aici aș mai vrea să adaog că, din câte cunosc eu, avem vreo 2-3% de populație care deține cam tot același volum sau aceeași sumă de resurse ca și vreo 35-40%, la alt capăt, acei care sunt mai săraci.

Întrebarea este cum am putea noi, întâi de toate, să asigurăm un echilibru? Vorbim de 20 de ani de dezvoltarea clasei de mijloc. Care ar fi propunerile dumneavoastră în direcția dată, ca să asigurăm un echilibru și să aibă posibilitate cetățeanul să își direcționeze în investiții o parte din venituri?

– Pentru ca cetățeanul să îndrepte o parte din venituri către investiții, el trebuie să le aibă, întâi. Aceasta e prima condiție. Și chiar micile investiții trebuie puse în circuit de către instituțiile economiei de piață sau de către elementele, care, cum v-am spus și eu, sunt practic inexistente, în Republica Moldova. Mă refer, în primul rând, la așa-numita piață de capital, fără a face mari descrieri.

Sistemul bancar din Republica Moldova e unul rudimentar, cu niște case de schimb sau niște locuri unde se fac operații elementare, fără a implica resursele financiare în dezvoltarea economiei.

Diferența între meseriaș și antreprenor este exact cea pe care ați indicat-o dumneavoastră: un meseriaș, la câțiva ani, se duce la cursuri. Un antreprenor este nonstop în cursuri, învață permanent.

Ați abordat o temă foarte importantă, cea a învățământului, deosebit de actuală în condițiile Republicii Moldova. **Noi vrem trei lucruri în viață: o casă mare, un Mercedes în față și un copil cu studii superioare.**

Păi, nu toți trebuie să aibă studii superioare. Toți trebuie să aibă o profesie care să le securizeze viitorul, din punct de vedere financiar. Eu acceptam goana după studii superioare atât timp cât trebuia să-i ocupăm cu ceva pe copiii noștri, ca să nu umble pe străzi.

Acum e timpul să dezvoltăm orientarea profesională, așa cum au făcut-o nemții, au un merit mare la acest capitol. Deși nu suntem nemți, e timpul să le dăm de înțeles copiilor noștri că există și alte oportunități de afirmare profesională decât de a deveni, toți pe un cap, economiști și juriști. **Aici e provocarea cea mare, dezvoltarea sistemului de școli profesionale,** pentru că fiecare trebuie să aibă o meserie care să-i aducă bucata necesară de pâine.

Al doilea subiect. Atunci **când vorbim de sistemul social, noi nu trebuie să-l îndepărtăm de om. Trebuie să-l aducem lângă om.** Optimizările, din punct de vedere economic, sunt extraordinare, întrucât se consumă mai puțin cărbune pentru

încălzire, spre exemplu. Dar, până la urmă, noi îndepărtăm serviciile sociale de oameni.

Când un elev este dus în satul vecin, luăm bani din buzunarul omului, trebuie să-i dea cinci lei copilului pentru un pateu sau să-i plătească drumul. Când facem câteva centre medicale performante la Chișinău și abandonăm ideea medicinei primare sau renunțăm la medicul primar, iarăși îndepărtăm, de fapt, serviciul social.

Aceasta se referă și la învățământ. Noi trebuie să aducem învățământul către copil, fără să abandonăm ideea că învățătura este o muncă.

Am fost norocos, copiii mei au făcut ultimii ani de școală în Anglia. Stresul, când au susținut bacalaureatul, a fost enorm. Însă munca depusă este cuantificată de rezultatul final. **Liftul social trebuie să existe pentru acei care depun efort, nu pentru acei care au blat.**

Am mai spus, într-o mică postare pe o rețea de socializare: deși săraci, într-o țară cum este Republica Moldova, noi suntem un popor extrem de sensibil la problemele de echitate socială și de dreptate.

Văd în sală foarte mulți exponenți ai mișcării naționale de la începutul anilor '90. Le povestesc la toți străinii care mă întreabă despre Republica Moldova (și ei sunt, a propoz, profund impresionați inclusiv de ultimul miting din 3 noiembrie), de faptul că, **în istoria moldovenilor, cele mai mari mișcări și proteste au fost pentru istorie, limbă și identitate, nu pentru pâine...** Este un lucru caracteristic pentru mentalitatea noastră. Noi suntem pentru dreptate. Aici revenim la ce vorbisem, la un lucru mai banal: când omul muncește și are performanțe, trebuie să fie și remunerat pe măsură. Aceasta se referă și la învățământ. Oferim oportunitate pentru toți, dar nu toți sunt apți de performanțe.

Bineînțeles, noi nu putem avea viitor fără școală, fără învățământ. Nu cred că sistemul, așa-numit sovietic sau orientat spre performanțe academice, era neapărat unul prost. Copiii mei au obținut performanțe în școala engleză, deoarece au avut pregătire foarte puternică, au știut gramatică, au știut matematică și au știut istoria. **Sunt trei discipline pe care trebuie să le cunoască un copil: matematica, gramatica și istoria. Restul se adaogă, pe parcurs.**

Am învățat două lucruri de la școala engleză: cultura fizică (sportul, mișcarea) și morala, religia. Copiii mei, în fiecare dimineață, se duceau la biserică, nefiind impuși să se roage în stilul nu știu care. Aveau cârticica lor de rugăciuni ortodoxe pe care le citeau dimineața.

Deci, în concluzie, sunt necesare trei componente: componenta academică (gramatica, aritmetica și istoria), componenta fizică sau cultura fizică și componenta etico-morală, bazată pe apartenența noastră la creștinism.

Gheorghe Duca, președintele Academiei de Științe a Moldovei:

– În privința economiei și cercetării, domnule Sturza, nu apărea un Bill Gates, dacă nu erau mii și sute de mii de antreprenori. Nu apărea un Michael Faraday, dacă nu erau mii și sute de mii de cercetători. Noi avem nevoie să ne dezvoltăm.

Interlocutorul nu s-a prezentat:

– Stimate domnule Sturza, anterior spuneți că este nevoie de un termen de stabilitate de opt ani pentru reformarea calitativă a economiei. Dar aici apare un cerc vicios. Adeseori reformele profunde au un caracter antipopular și implică înrăutățirea calității vieții, pe termen scurt. Întrebarea mea este cum poate fi depășit acest cerc vicios? Adică să apară interesul și curajul din partea guvernării, chiar dacă ciclul electoral e de patru ani. E nevoie să treacă, cel puțin, un ciclu electoral.

– Întâi de toate, reformele nu se fac în ultimul an electoral. De aceea, eu cu greu îmi imaginez cum se vor produce unele lucruri, în Moldova, și cum se vor armoniza acestea cu dorința de a câștiga în alegeri. **Reformele se fac în primul și în al doilea an de la venirea la guvernare.** Categoric nu sunt de acord că reformele sunt antipopulare sau ar trebui să fie antipopulare. Da, există unele efecte, pe termen scurt, dar pe termen mediu și lung, bineînțeles că sunt, până la urmă, benefice.

Doi: cum am spus deja, reformele nu trebuie făcute doar din considerente matematice: debit și credit. Am accentuat că, de fiecare dată, când operăm cu categorii economice, trebuie să luăm în considerație multiplele implicații ale acestora, inclusiv pe cele sociale.

Aici e greșeala fundamentală a Consensului de la Washington, conceput la începutul anilor '50 (implementat și în Republica Moldova), care impune, cu orice preț, stabilitatea macroeconomică, cursul stabil al monedei naționale, inflația joasă și deficitul bugetar zero.

Ei, nu e chiar așa. Aceasta este o ecuație cu mult mai complexă. Revin la ceea ce am ajuns să cred, după mulți ani de ezitări, eșuări și greșeli, că **nu are niciun rost guvernarea care se ghidează doar de datele statistice. Calitatea vieții oamenilor este cea mai înaltă apreciere de succes și cea mai înaltă sarcină a unei guvernări.**

Academicianul Diomid Gherman:

– Domnule prim-ministru, întrebarea mea e cum am putea reîntoarce acasă cetățenii apți de muncă? Anul trecut, am scris un articol la această temă, am spus și cum putem să-i întoarcem. În fiecare sat bogat, să fie înființată o fermă de porcine, de păsări, să se organizeze lucrul, să aibă unde munci omul. Nu a existat nicio reacție, absolut. Nimeni nu a reacționat la această inițiativă. Astfel, niciodată nu îi vom întoarcem înapoi pe concetățenii noștri. Fiindcă deja multe familii s-au stabilit în Italia, Spania, iar republica noastră dispare ca țară.

– Trebuie să recunosc că, într-o formă sau alta, și eu sunt un gastarbaiter. Poate un pic deosebit, dar și eu sunt unul dintre acei care muncesc preponderent în străinătate. Să nu încercăm, cel puțin, din punct de vedere psihologic, să-i invidiem pe oamenii aceștia. Lipsa de Patrie, de țară, de mirosurile acesteia, de dealurile copilăriei nu este o lipsă pretinsă, falsă, e una absolut reală.

Am spus-o, în repetate rânduri, că noi ne acumulăm aici, în țară, energia și ne ducem să o irosim în alte state. Trebuie să ne întoarcem înapoi, ca să ne alimentăm energetic și să facem ceva pentru țara noastră. Dar aceasta este doar o declarație. Nu poți să învinuiești pe nimeni că își caută o soartă mai bună pentru copii sau un viitor pentru nepoți.

Lumea e globală, lumea e deschisă, forța de muncă a devenit foarte mobilă. Cred că pentru economia noastră ar fi bine să existe mobilitate și la nivel regional, în interiorul țării ș.a.m.d. Nu sunt soluții miraculoase, doar să schimbăm țara, să o facem atractivă pentru cetățenii noștri.

Și eu cred că foarte mulți s-ar întoarce în Patrie, inclusiv cei tineri. Am foarte multe întâlniri cu diaspora, inițiate de oamenii noștri de acolo care trăiesc cu nostalgie și toți vor să se întoarcă acasă. Dar, când văd ce se întâmplă în anumite domenii, lucrurile pentru ei par mai triste.

Când vom face țara atractivă, interesantă pentru oamenii noștri de peste hotare, ei vor reveni în Patrie. Nu toți, dar o parte va reveni acasă.

Ruslan:

– Mult stimată domnule Sturza, mă numesc Ruslan, am făcut școală la țară, și facultatea de economie la Chișinău. Sunt fecior de ingineri în conservăție și vinificație, mi-am pus ambiția să văd realitățile noastre în procesul de tranziție și sper să lucrez în vinificație. Mă interesează ce se petrece în jur, din toate punctele de vedere. Înțeleg că dumneavoastră vă propuneți să creați, împreună cu alții, o paradigmă economică, un model așa-numit moldovenesc, acesta poate chiar va intra în istorie.

Mi-am notat, dintr-o revistă, indexul concurenței globale, sunt 12 criterii de evaluare, la nivel de țară. Și, iată, vreau să menționez următoarele. Aceste criterii includ potențialul intelectual, competitivitatea companiilor (într-o lume globală), nivelul tehnologic și instituțiile financiare – pe care le-ați menționat – piața de capital.

Întrebarea e următoarea: cum credeți că putem susține tânărul studios atât din țară, cât și de peste hotare? Ați menționat: copiii dumneavoastră au avut

fericirea să facă studii peste hotare, eu, din păcate, nu am avut această posibilitate, dar nu-mi pierd speranța.

Cum să determinăm tânăra generație, care dorește să schimbe ceva în țara aceasta și mai are spirit de patriotism, să se întoarcă, dar și pe colegii mei, pe vicepreședintele la Deutsche Bank sau pe cei de la alte companii mari. Cum credeți că am putea determina să muncească aici tineretul studios, ca să își aducă aportul la ridicarea țării?

– Pe cei de la Deutsche Bank și de la alte companii similare va fi foarte greu să-i convingem să vină înapoi acasă, în Moldova. **Dar ei sunt o rezervă a noastră, strategică, în ograda de dincolo, care, la un moment dat, pot să ne ajute.**

În ce-i privește pe tineri, este o temă aparte. Nimic nu reușește, în viața aceasta, din prima încercare. Noi vrem, de la prima tentativă, să avem totul. Trebuie să învățăm și să ne depășim eșecurile. Nici afacerea nu vine din prima încercare. În Statele Unite, se consideră normal și e chiar avantajos să declari: „Am eșuat de nouă ori”, pentru că a zecea oară deja e cam rușinos să o faci. Deci, **confrunțați-vă eșecurile!.. Nu așteptați să reușiți din prima! Încercați și atunci ușa se va deschide, veți reuși.**

Eu sunt din generația care, adăugând scade deja, paradoxal spus, dar voi încă adăugând creșteți. Aveți viitorul în față. Trebuie să încercați să munciți și să nu vă adjudecați victorii străine sau să vă explicați eșecurile doar prin lipsa de performanță a noastră, a celor care, adăugând, scădem.

Alexandru Stratan, directorul Institutului Național de Economie:

– **Stimate domnule prim-ministru, în primul rând, vreau să vă mulțumesc pentru că ați dat curs invitației Academiei de Științe a Moldovei și ați venit astăzi cu o așa prelegere interesantă, reieșind din experiența dumneavoastră, de prim-ministru și de om de afaceri.**

Ca să mai destind puțin atmosfera, la început, am să vă spun că Premiul Nobel pentru economie poate fi dat unui economist pentru că a demonstrat ceva și altuia pentru că a spus contrariul. E unicul domeniu unde acest lucru e posibil, de fapt.

În primul rând, îmi aduc aminte, pe timpurile când eram student, în ultimul an la facultate, dumneavoastră, prim-ministru, ați venit cu o prelegere la Academia de Studii Economice. Am ascultat foarte atent cele spuse, la acea vreme. Am făcut concluzia că mandatul scurt, pe care l-ați avut, a dat impuls unor reforme, unor zvâcniri cu bătaie lungă, pe care noi le-am simțit mai târziu.

Astăzi, mulți analiști, mulți economiști vă apreciază pentru aceasta, afirmând că incursiunile dumneavoastră în politică și reformele demarate au avut efectul scontat.

Întrebarea mea se referă la terminalul Giurgiulești. Îmi aduc aminte foarte bine, atunci ați spus că este o aruncare de bani în vânt construcția acestui terminal. Pe de altă parte, în niște interviuri de ale dumneavoastră, de anul trecut, menționați că în Austria pentru resursele energetice plătiți mai puțin decât în Republica Moldova pe metru pătrat de locuință.

Spuneți-ne, vă rog, dacă dumneavoastră ați mai avea, o dată, șansa (nu știu dacă o considerați șansă, fiindcă deseori ați afirmat că mai bine vă simțiți în mediul de afaceri) să fiți prim-ministru al Republicii Moldova, care ar fi primele trei reforme de modernizare sau primele trei lucruri pe care le-ați face imediat, ca să fim mai puțin vulnerabili la acele șocuri ce vin din exterior? Eu am observat că, din păcate, noi suntem vulnerabili mai mult la șocurile care vin din est decât din vest.

Și a doua întrebare e cum să diversificăm totuși sursele de alimentare a țării cu energie? Mă refer, în primul rând, la gazele naturale, pentru că am impresia că, și prin conducta Iași-Ungheni - îmi pare rău că a plecat domnul Ambasador Marius Lazurca – pe termen mediu sau pe termen scurt, vom importa tot gaz rusesc.

– Când venisem la guvern, un om foarte respectat în țara noastră, primul președinte, Mircea Snegur, mi-a spus două lucruri. Primul a fost să nu citesc ziarele dimineața – căci nu eram eu cel care le scria sau dăduse indicație la redacție în ajun – că aveam să fiu foarte trist, la răsfoirea acestora.

Și al doilea lucru: mă întrebase dacă am făcut armată. I-am răspuns: „Pe unde am făcut-o, pe unde nu am făcut-o”. La care dumnealui mi-a zis: „Să știi că doi ani de zile trebuie să faci armata și să o dai țării”. Eu am înțeles la propriu îndrumarea și mi-am făcut, respectiv, stagiul pentru țară. De aceea, sincer vă spun, orice alt stagiul e cam greu de închipuit...

Acum, despre prioritățile pentru economia națională, nu vreau să revin la discursul meu. Cred că, până la urmă, sunt lucruri care țin mai puțin de domeniul economiei și mai mult de domeniul psihologiei: să reîntoarcem oamenilor optimismul. Atunci lucrurile poate se schimbă și spre bine.

Despre diversificarea surselor energetice. Aflându-mă, mai mult de 10 ani în industria aceasta, la nivel relativ înalt, fiind, practic permanent în proiecte mari energetice, globale și europene, am încercat să-mi exprim punctul de vedere, inclusiv la nivelul Uniunii Europene, asupra strategiei energetice comune și asupra securității energetice.

Ați spus foarte corect că securitatea energetică înseamnă diversificarea surselor de aprovizionare. E un lucru care, din păcate, nu a fost înțeles la timp și această dependență energetică de o singură sursă a devenit un pericol pentru Europa. Dar lucrurile se schimbă foarte și foarte dinamic. Vreau să vă spun că ponderea resurselor energetice, din alte surse, în timpul apropiat, va fi mai mare decât din sursa din est, inclusiv prin noile tehnologii de lichefiere a gazului.

Practica dură ne-a arătat cât de dependenți suntem de sursele de energie nu numai din considerente economice, dar și politice. Noi trebuie să înțelegem un lucru: până la urmă, securitatea energetică depinde de capacitatea noastră de a plăti pentru resursele energetice. Noi nu trebuie să așteptăm că resursele energetice din vest, din est, din sud, din nord vor fi gratuite. **Aceasta e o problemă fundamentală: suntem sau nu suntem capabili să plătim, să achităm ceea ce consumăm?**

Chiar dacă gazul va veni din România, nu va fi la prețuri preferențiale. Preferențială poate fi asistența socială pentru consumatorul final care nu este capabil, din considerente sociale, să plătească. În rest, toți cetățenii și unitățile economice trebuie să poată achita energia pe care o consumă.

Revin la ceea ce am spus. Apropierea de Europa nu înseamnă că vom avea acces automat la piețele europene, nici nu reprezintă un avantaj imediat pentru economia țării noastre. Va fi un șoc, un șoc, în mare măsură, pentru producătorul local, va fi și o bucurie, cred, pentru consumatori.

Un șoc pe care trebuie să-l depășim, așa cum am depășit și șocurile venite din alte regiuni spre noi care nu au fost, până la urmă, letale pentru țara noastră. Din când în când, e necesar să avem aceste zguduiri, ca să ne dăm seama că trebuie să facem reforme structurale în economie. Dar este o provocare foarte și foarte mare pentru economia Republicii Moldova. **De aceea noi trebuie să avem un studiu axat nu atât pe beneficiile integrării europene, cât pe provocările și riscurile legate de procesul de apropiere de Uniunea Europeană.**

Interlocutorul nu s-a prezentat:

– Domnule Sturza, ați menționat sistemul bancar din Republica Moldova, care este unul rudimentar. Probabil, ați văzut și dumneavoastră, în ultima perioadă, s-au accentuat preluările de pachete mici de acțiuni, sub 5%, de la anumite instituții financiare din Republica Moldova.

Ați spus că statul a pierdut controlul asupra Băncii de Economii, deși nu ați detaliat. Vreau să vă întreb cum comentați respectiva problemă, în condițiile în care Banca Națională, practic, se arată impotentă vis-a-vis de ceea ce se întâmplă în sistemul bancar, se zice că totul e o.k., în timp ce instituțiile

financiare, BERD-ul, Banca Mondială și toate celelalte ne atenționează asupra preluărilor frauduloase de acțiuni.

– Când am spus că statul a pierdut controlul, nu m-am referit la cazuri concrete, la stat ca acționar în bănci. M-am referit la poziția regulatorului și a Băncii Naționale care, din punctul meu de vedere, a cam pierdut controlul asupra sistemului financiar, chiar dacă legislația e foarte dură și riguroasă – care a fost, pe alocuri, impusă Republicii Moldova – în care instrumentele de control sunt foarte bine stipulate.

Astăzi nimeni nu știe cine sunt, de facto, proprietarii sistemului bancar din Republica Moldova. **Se zvonește doar că peste 70% din sistemul bancar este concentrat în mâna unui grup afiliat, cu proveniență din Federația Rusă. Priehali!..**

Vedeți că noi ne integrăm în Europa, da? Și, în același timp, sistemul bancar este acolo, sistemul de transport este acolo, la anul sistemul energetic va fi acolo. Atunci ce a mai rămas? Asta e, când vorbim despre sistemul bancar, despre cine îl controlează și ce face.

În loc de ultima întrebare, o replică, cer scuze. Activând în domeniul petrolier, m-am confruntat cu diferite autorități din America Latină, Africa de Nord, Asia, unde îmi desfășuram activitățile. În America Latină, erau *bandidos, barbudos, officialls* – toți vroiau ceva de la noi. În Amazonia, când pompezi țigăi, toți vor ceva de la tine. Se tranzacționa orice. **Nu se tranzacționează interesul național!..** Niciodată nu am avut niciun caz când s-a tranzacționat interesul național, fie că era vorba de familia Gaddafi, de țările din Asia Centrală sau de aborigenii din Amazonia.

Nu se tranzacționează interesul național... Aici este limita până la care noi putem să acceptăm unele lucruri, în Republica Moldova. Ceea ce se întâmplă este tranzacționarea interesului național.

Vă mulțumesc și vă doresc succese.